

O dlika je povjesničara da će uvijek čuvati trezveni pogled na povijesne ličnosti, čak i kada se nađu u visokoj politici. Kao povjesničar, Franjo Tuđman visoko je cijenio djelo Ante Starčevića, pa se taj velikan našao na najvećoj novčanici hrvatske kune, a njegovim su imenom obilježeni ulice i trgovi u gotovo svakom većem mjestu. Za vrijeme kraljevske i socijalističke Jugoslavije Ante Starčević bio je umanjivan, potom zabranjen, da bi konačno postao ikona desnice, iako su povjesničari upozoravali da je riječ o velikom nesporazumu svojatanja Oca domovine. No zbog značenja Samotnika iz Like u područjima ne samo politike nego i filozofije, prava, književnosti, umjetnosti, među ponajboljim je pristupima onaj političke filozofije. Nakon duga bavljenja Starčevićem, ove je godine Pavo Barišić pripremio iscrpnu i bogato ilustriranu knjigu *Ante Starčević: ideali slobode i prava*, koja će zasigurno biti neizostavno štivo za povijest hrvatske političke misli, ali i za sve koji se bave poviješću hrvatske politike, književnosti, filozofije i umjetnosti.

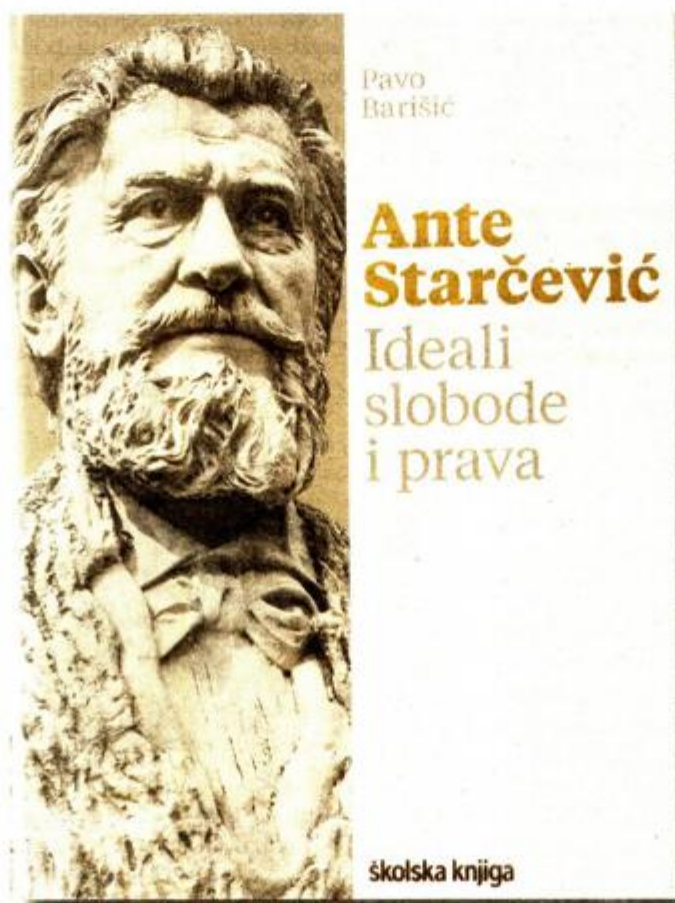
Prosječan odgovor stanovnika Hrvatske o Anti Starčeviću podsjeća na Liku, pravaštvo, desnicu, tisuću kuna, Oca domovine. Malo je dodatnih ideja o jednom od najzanimljivijih povijesnih ličnosti 19. stoljeća, pa je ovaj inovativni i iscrpan pogled na njegov lik i djelo dobrodošao uoči 125. obljetnice smrti i 200. obljetnice rođenja dr. Ante Starčevića. Na vrlo pristupačan način Barišić dijeli knjigu na osam tematskih poglavlja, među kojima su i ona koja donose sasvim nove poglede i povijesna otkrića o osnivaču Stranke prava, kojoj su pripadali narodni prvaci poput Eugena Kvaternika, Petra Vrdoljaka (...), a većina hrvatske društvene i književne avangarde devetnaestog, pa i 20. stoljeća, trajno je bila pod utjecajem Starčevićevih ideja i stila tijekom 35 godina njegova političkog djelovanja.

Starčević – autor *Političkih iskrica*

Prvo poglavlje pod naslovom Ideal vladavine naroda govori o Starčeviću životnom putu u vrijeme velikih političkih promjena u cijeloj Europi. Životnom jer je Starčević bio u cijelosti posvećen društvenom djelovanju, bez supruge i djece, ali uvijek vezan uz svoje sinovce Davida i Milu, te praćen golemom intelektualnom obiteljskom ostavštinom strica Šime. Ipak, nije pratio svog strica i postao svećenik, već je određeno buntovništvo raslo u njemu te se usredotočio na pitanja etike i politike, čudorednog položaja čovjeka, njegove slobode i prava. Obrazovanje je stekao na teološkom fakultetu u Pešti, gdje je polazio Kraljevsko sveučilište, jedno od najelitnijih obrazovnih institucija Austro-Ugarske Monarhije. Barišić donosi vrlo iscrpan izvještaj o polaznicima teologije od 1824. do 1848. godine u drugom poglavlju knjige, a na primjerima Starčevića, Eugena Kvaternika i Josipa Jurja Strossmayera prikazuje način ocjenjivanja i postavke obrazovanja. Politička i duhovna elita tadašnje Hrvatske duguje mnogo *Almi Mater Pestensis*, koje je 1848. privremeno prekinulo rad zbog prevratničkih zbivanja, te utjecaja slobodarskih i demokratskih ideja koje su zarazile Starčevića.

Možda jedan od najvećih doprinosa ove knjige jesu dokazi i argumenti kojima Barišić revidira dugo uvriježenu ideju da je niz od 24 aforizma u oporbenom glasilu *Slavenski Jug* 1848. i 1849. napisao Ivan Mažuranić, potpisan kao A. Z. Ovo je ideja koju je naglašavao Josip Horvat, ali Barišić uspoređuje prvog bana pučanina i druge autore tog doba, te zaključuje na temelju stajališta i izričaja da je autor zapravo Ante Starčević. Vrlo je tanka granica jer *Političke iskricе*, kako se zovu ti aforizmi, obiluju sintagmama i mislima koje se podjednako mogu pripisati Mažuraniću i Starčeviću. Barišić ne tvrdi da je to autorstvo neupitno,

PAVO BARIŠIĆ, ANTE STARČEVIĆ: IDEALI SLOBODE I PRAVA SVJEŽI POGLED NA OCA DOMOVINE

Izd. Školska knjiga, Zagreb, 2022.

Što je izvorna pravaška misao, u kontekstu prevrata 1848, saborskih nastupa pravaških čelnika, pisanja u *Slavenskom Jugu*? Barišić je ovdje neprijeporan: Starčević i pravaši bili su u to doba čista ljevica, s napomenom da se tadašnja ljevica ne može poistovjećivati s današnjom, iako bi se Starčević vrlo vjerojatno našao među istinskim socijaldemokratima

PIŠE VEDRAN OBUČINA

ali vrlo uspješno daje minuciozne usporedbe na temelju kojih sumnja u Mažuranićevo autorstvo i daje veću vjerojatnost samotniku iz Žitnika. Nakon te usporedbe Barišić nastavlja uspoređivati Mažuranića i Starčevića, kao bana i stekliša, prijatelje koji su imali znatne političke razlike, ali i susrete.

Autorstvo *Političkih iskrica*, Starčevićev republikanizam i liberalizam te književno stvaranje neki su od odličnih detalja knjige koja će zasigurno pobuditi interes znanstvene kritike

Barišić smješta Starčevića između tradicije i modernizma, te ga imenuje romantičarskim idealistom koji je utjecao na pravaške književnike poput Augusta Harambašića, Ante Kovačića i Eugena Kumičića. Starčević je prije svega romantičar, a tek potom realist u svojim djelima, no spretno i vješto kombinira stilove i utjecaje koji su tada mijenjali europsku književnost. Po tome je Starčević jedinstven u Hrvatskoj i samim time traži zasebno mjesto u povijesti hrvatske književnosti.

Među velikanima moderne misli, Starčević se osobito nadahnjivao Jean-Jacquesom Rousseauom. Zapravo, Josip Horvat naziva ga novim hrvatskim Rousseauom, što se ne vidi samo u idejama slobodarstva, čudoređa i političkog prava, već još i više u književnosti. Razotkrivanje opsjena i prokazivanje prijevara u društvu, kritika pokvarenosti, moralne slabosti te izrugivanje lažnih proroka spoj su Starčevića i Rousseaua. Barišić uspoređuje Rousseauov libretto *Le Devin du Village* iz 1752. sa Starčevićevim pučkim igrokazom u tri čina *Selski prorok*, napisanim 1852. godine. Oba djela kritiziraju licemjerje, lažne proroke te zagovaraju jednostavnost, skromnost, iskrenost, poštenje i prirodne kreposti. Pastoralnost i prednost seoskog života vrlo se ističu. Vidi se izniman utjecaj Rousseaua, kojega je Starčević čitao u originalu, na francuskom jeziku. Ipak, mudar čarobnjak spašava zaljubljeni par u Rousseauovu djelu, dok Starčević skida krinku lažnog proroka Luke Svevidića kako bi spasio podjednako nesuden zaljubljeni par.

Starčević između ljevice i desnice

Francuska općenito zauzima važno mjesto u Starčeviću umu. Francuska revolucija čini ga velikim republikancem liberalnog usmjerenja. Promiče ideje ljudskih prava i slobode, autonomiju pojedinca i pobornika demokracije, a protiv monarhijskog apsolutizma i utjecaja crkve. Suverenitet za Starčevića nije božanski dano pravo vladara, već se nalazi u narodu, pa je ideja slobode u samoj srži države. Oni koji to ne razumiju robovi su, a Starčević ih s podsmijehom naziva *sclavima* i *serbima*, što je potom izazivalo mnogobrojne ideje da je on preteča ideje Velike Hrvatske ili protusrpskog djelovanja. Barišić objašnjava da Starčević uopće nije govorio o Srbima ili Slavenima, već o svakome tko je neslobodnog duha, a riječi koje koristi proizlaze iz latinskog.

I inače je pitanje smještaja Ante Starčevića na političkom kontinuumu lijevo-desno i liberalno-konzervativno dio kontroverzi koje se provlače kroz čitavo 20. stoljeće do danas. Što je izvorna pravaška misao, u kontekstu prevrata 1848, saborskih nastupa pravaških čelnika, pisanja u *Slavenskom Jugu*? Barišić je ovdje neprijeporan: Starčević i pravaši bili su u to doba čista ljevica, s napomenom da se tadašnja ljevica ne može poistovjećivati s današnjom, iako bi se Starčević vrlo vjerojatno našao među istinskim socijaldemokratima. Komunizam i Marxove ideje odbacivao je u potpunosti. Teško je danas odrediti Starčeviću političku ostavštinu, s obzirom da ju je preuzela pravaška struja, koja je na kraju završila na krajnjoj desnici. Ipak, Barišić ga vidi kao prvaka i ljevice i desnice. Oslanjanje na čudorednu baštinu i povijesna državna prava čine Starčevića i njegove najbliže suradnike naprednim konzervativcima, ali oni su također bili nositelji ideja socijalne pravednosti i predvodnici modernizma i liberalizma.

Pavo Barišić na sjajan je način ponovno aktualizirao Starčevića i otvorio put istraživanju njegova lika i djela, s obzirom na mnoge povijesne nedoumice i neizraženi fond njegova pisanja. Autorstvo *Političkih iskrica*, Starčevićev republikanizam i liberalizam te književno stvaranje neki su od odličnih detalja knjige koja će zasigurno pobuditi interes znanstvene kritike.

Novi hrvatski Rousseau

Starčević nije bio samo političar i filozof nego i književnik, čiji se doprinos hrvatskoj književnosti često zanemaruje. Koristeći analize Slavka Ježića i Zlatka Posavca,